

VADAS ANDRÁS

**„Az elmúlt esztendőben fordítottam magyar nyelvre
deákul íratott Thuróczy János históriás könyvét”
– egy ismeretlen muravidéki nemes és a *Thuróczy-krónika****

Az irodalomtudomány és a történeti kutatás egyaránt nagy érdeklődéssel tekintett az elmúlt legalább egy évszázadban a középkori magyar historiográfia utóéletének kérdésére. Az utóbbi évtizedekben a középkori magyar történetírás olyan munkái is teljes egészében elérhetővé váltak magyar nyelven, amelyet korábban csak a latin nyelv ismeretében lehetett olvasni. Ezen fordítások közül az egyik utolsó volt Thuróczy János krónikájának magyar nyelvre való átültetése.¹ 1957-ben, amikor Geréb László fordításában, Kardos Tibor előszavával megjelent a krónika negyedik és ötödik könyve, majd mikor 1978-ban Horváth János krónika teljes magyar szövegét közreadta, s nemkülönben 1989-ben, a krónika latin nyelvű kritikai kiadásának megjelenése idején, a kutatás egyöntetűen úgy gondolta, hogy a modern korig a munkának nem készült teljes magyar fordítása.² Annál is inkább tűnhetett ez valószínűnek, mert még kisebb töredékek sem kerültek elő, amelyek legalább egy-egy szakaszt magyar nyelven közzétettek volna, miközben a középkori és kora újkori humanista történetírás számos munkáját már régen lefordították. Elég csak Istvánffy Miklós krónikájának megjelenése után szinte azonnal elkezdett³ vagy Anonymus 18. század közepi Bél Mátyás általi „újrafelfedezését” követő 18. század-végi Lethenyei-féle, majd további számos fordítására utalni.⁴

* Ezúton köszönöm Dominkovits Péternek (MNL Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Soproni Levéltára), Pálffy Géának (MTA BTK Történettudományi Intézet), Szende Katalinnak (CEU Medievisztika Tanszék), Szilágyi Emőke Ritának (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet), Mikó Gábornak (MTA–HIM–SZTE–MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport) és Péterfi Bencének (MTA BTK Történettudományi Intézet) a tanulmány elkészítése során nyújtott segítségét. A főszövegben a leveleket szövegű átirásban, a függelékben az idézett levelek teljes szövegét közöljük.

¹ THURÓCZY János (THWROZ, Johannes de), *Magyar krónika (Chronica Hungarorum)*, Ford. és jegyz. Geréb László, bev. Kardos Tibor, Bp., Magyar Helikon, 1957 (Monumenta Hungarica, 1); THURÓCZY János, *A magyarok krónikája*, ford. Horváth János, jegyz. Horváth János, Boronkai Iván, Bp., Magyar Helikon, 1978 (Bibliotheca Historica – Történelmi források).

² A szöveg kritikai kiadása: THURÓCZ, Johannes de, *Chronica Hungarorum*, Textus et commentarii, I–III, Textus ed. Elisabeth Galántai, Julius Kristó, commentarii ed. Elemér Mályusz, Bp., MTA, 1985–1988 [1989] (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, Series nova 7–9).

³ BENITS Péter, *Bevezető = Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*, I/1–3, s. a. r. Benits Péter, Bp., Balassi Kiadó, 2001–2009 (Történelmi források, 1), I/1.

⁴ Anonymus fordításaira többek között: HOLLER László, *Anonymus és „Kleopátra városa”*,

Jelen írásban egy középkori történeti munka, jelesül a bevezető elején említett *Thuróczy-krónika*, egy alig ismert muravidéki köznemes, bizonyos Czellecz Miklós általi magyar fordításának lehetőségét szeretnénk felvetni, amely a fordítás szövegének hiányában is érdekes adalékokkal szolgálhat a 17. század közepének kultúrtörténetéhez.

Czellecz Miklós és a Batthyányak

A kiterjedt Batthyány uradalom 1630-ban Batthyány I. Ádám (1610–1659) kezébe került, aki minden korábnál jobban szervezett uradalmi rendszert alakított ki apjától megörökölt tekintélyes méretű birtokán.⁵ Ennek révén az általa irányított birtokokról jóval nagyobb mennyiségű forrással rendelkezünk, mint akár apja, II. Ferenc (1573–1625) vagy Ádám fiai, II. Kristóf (1637–1687) és Pál (1639–1674) földesurasága idejéből.⁶ A már Batthyány Ádám idejében szisztematikusan rendezett családi levéltár révén olyan familiárisokkal történt levelezések is fennmaradtak, akikről az elmúlt évszázad igen gondos és szisztematikus forrásfeltáró munkáinak ellenére is alig tudunk valamit.⁷ Hasonlóval nyugat-dunántúli családok esetén – legyenek azok akár az Erdődyek, az Esterházyak vagy a Nádasdyak – a korszakból nem, vagy csak elvétve rendelkezünk.

A kisebb uradalmakra oszló Batthyány-birtokoegyüttes bizonyos részeit alaposan feltárta a történettudomány, ugyanakkor előfordulnak olyan települések és személyek, akikkel kapcsolatban a vonatkozó kutatások szinte teljesen hiányoznak. A rohonc–szalónaki, a németújvári vagy a körmendi uradalom forrásait akár csak a 20. században tucatnyi kutató vette kezébe, ehhez képest a muraszombati uradalom Batthyányakhoz tartozó része jóval kisebb hangsúlyt kapott.⁸ E dolgo-

A 800 éves Anonymus-geszta = Helynévtörténeti Tanulmányok, 2012, 61–79. – *A Gesta Hungarorum és Bél viszonyára legújabbban: Tóth Gergely, A magyar történetírás kritikája és megújításának programja az 1740-es évekből Bél Mátyás és a Scriptorum rerum Hungaricarum = Történelmi Szemle*, 2013, 4, 593–617.

⁵ BÁN Péter, *A nyugat-dunántúli Batthyány-uradalmak birtokigazgatási rendszere a XVII. század első felében = Agrártörténeti Szemle* 1977, 24–71; KOLTAI András, *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2012 (Győri Egyházmegyei Levéltár, Források – feldolgozások, 14) passim; PÓKA Ágnes, *A Batthyány-birtokkomplexum igazgatása Batthyány Ádám alatt (1632–1659) = Tanulmányok Badacsonyból, A Fiaatal Levéltárosok Egyesületének konferenciája, Badacsony, 2010. július 9–10*, szerk. Mihalik Béla Vilmos, Zarnóczki Áron, Bp., ELTE, 2011 (Fiaatal Levéltárosok Egyesületének Kiadványai, 1), 44–59.

⁶ A család legpontosabb genealógiájára: KOLTAI 2012, i. m. 511–534. Ádámra és gyermekeire, *Uo.*, 521, 525–526.

⁷ KOLTAI András, *A Batthyány család körmendi központi levéltárának kutatástörténete = Levéltári Közlemények* 2000, 1–2, 207–231; KOLTAI 2012, i. m.; IVÁNYI Béla, *Gróf Batthyány Ádám, a levéltárrendező = Levéltári Közlemények*, 1942–1945, 290–309.

⁸ Főként lásd: ZIMÁNYI Vera, *A rohonc–szalónaki uradalom és jobbágysága a XVI–XVII. században*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1968. Emellett elsősorban Zimányi egyéb írásait, N. Kiss István,

zat nem az uradalom egészével kíván foglalkozni, csupán egyetlen, az uradalomban élő familiárisal, Czellecz Miklóssal, s neki is főként néhány kultúrtörténetileg fontos levelével.⁹

Azonnal le kell szögezni, hogy Czelleczről még a fent már említett Istvánffy-fordítónál, Tállyai Pálnál is sokkal kevesebbet tudunk.¹⁰ Néhány bekezdésben összegezhető élettörténete, amely szinte kizárólag az általa írott misszilikék, a muraszombati uradalom adminisztrátoraihoz kapcsolódó levelek és néhány, a Batthyány levéltár központi igazgatásához kapcsolódó összeírás alapján rajzolódik ki. Életrajzát a jelenleg rendelkezésre álló források alapján vakmerőség lenne felvázolni – a Batthyányak levéltárának néhány iratán kívül a családnak is alig találjuk nyomát. Az elmúlt évtizedekben két kutató, a már hivatkozott Bán Péter és Koltai András tért ki röviden Czelleczre. Mindketten a Batthyány-adminisztrációban betöltött, nem kifejezetten jelentős, de jól adatolható működésére hivatkoznak. A muraszombat-rakicsáni uradalomban élő nemesi származású Czellecz ugyanis 1649-ben mint a birtokkomplexum *rationum exactorja* jelenik meg rövid idő alatt több forrásban is. Mint a Batthyány-adminisztráció képviselője, ő volt 1649-ben az összes uradalom inventálásával megbízott személy.¹¹ Czellecz életről ezen túl két további információnk volt. Az egyik kapcsolódik az előzőhöz, ugyanis az alighanem kissé népszerűtlen inventálási megbízatást azért volt kénytelen vállalni, mert fiai vagy saját maga – itt eddig volt némi ellentmondás a két vonatkozó, Koltai által közölt forrás között, melyre alább visszatérünk – a török fogságból való kiváltását volt kénytelen részletekben ledolgozni urának. (Ezen források nyilván egyben utalnak arra is, hogy ekkoriban családos emberről van szó.) Hogy végül sikerült-e ledolgozni a kívánt összeget, erősen kétséges, ugyanis a három év helyett, amelyen keresztül a 169 forintnyi (113 talléryi) sarcot kellett volna törleszteni, mindössze alig több mint egy esztendeig tudjuk adatolni Czellecz tevékenységét e poszton. A másik adatot Iványi Béla kutatásainak köszönhetjük. Iványi egy Batthyány Ádám levéltárrendezői tevékenységével foglalkozó írásában szemezget a Batthyány által készített iratlajstromokból, s em-

Tóth István György és Koltai András munkáit kell kiemelni, végül az újabban a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen megélénkült Batthyány család levéltárát célzó kutatásokat.

⁹ Neve több formában is megjelenik autográf leveleiben: Czelecz, Czellecz, Chellecz. A leggyakoribb alakot használok, itt és alább mindenütt.

¹⁰ BENITS 2001–2009, i. m. 1/1. 7–23 (Történelmi források), legutóbb pedig: FAZEKAS István, *Homonnai Drugeth III. György familiárisainak jegyzéke 1622-ből, Adalék Tállyai Pál pályájához = Archivarium historicorumque magistra*, Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára, szerk. Kádár Zsófia, Lakatos Bálint, Zarnóczki Áron, Bp., Magyar Levéltárosok Egyesülete, 2013, 277–292.

¹¹ KOLTAI 2012, i. m. 351–352. Megbízására lásd: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (=MNL OL) P 1322 (A herceg Batthyány család levéltára, Batthyány család körmendi központi igazgatósága) A földesúri familiára vonatkozó iratok No 326/b; MNL OL P 1322 Batthyány Ádám udvari konvencióskönyve I. 179. p.; MNL OL P 1322 Tisztartókkal való levelezés No 63.; MNL OL P 1322 Szerződések No 8. (Az eredeti irat elégett, mikrofilmjét: MNL OL Filmtár 4502. tekercs). A Czellecznek adott instrukciót: MNL OL P 1322 Instrukciók No 256. (Utóbbira még: BÁN 1977, i. m. 64.)

líti meg, hogy több olyan írásra utalnak ezek, amelyeket ma nem ismerünk, így Czellecz Miklósnak egy iratára „valami História-ról, melyet meg akart csinálni.”¹²

A következőkben, a rendelkezésre álló, a Batthyány család misszilisei között fennmaradt Czellecz által írott levelek és a muraszombati uradalomra vonatkozó urbáriumok alapján igyekszünk vázolni, amit róla tudunk. Czellecz leveleinek száma, ahhoz képest, hogy a Batthyány uradalmi rendszerben csak igen rövid ideig volt adminisztratív feladata, még akár nagynak is mondható.¹³ A negyven-hét levél ugyanakkor kevés adalékkal szolgál Czelleczet és családját illetően, ugyanis azok nagyobb részük keletkezése a fent említett adminisztratív feladathoz köthető – az egyes uradalmakban folyó inventálásról szólnak, 1649-ben és a következő esztendő első felében.

Czellecz születési idejére két lényegesebb támponttal rendelkezünk. Egy 1650. augusztus közepén kelt levelében – alighanem válaszul az őt ért kritikára – azt írja Batthyány Ádámnak, hogy fent említett fogságát – mert valójában nemcsak fiai, hanem maga és családja is kanizsai fogságba került – megelőzően, huszonnyolc (!) esztendeig ugyanúgy készített „ráció”-t a Széchyek és Zrínyiek számára, mint most, Batthyánynak.¹⁴ Török fogságának kezdetét egy Temlin Balázs rakicsáni tisztartó által írott levél alapján pontosan tudjuk datálni: 1647. november 8-án vitték el – ez magyarázza, hogy 1648-tól szegődik el inventátornak Batthyány Ádámhoz.¹⁵ Amennyiben pontos információkkal szolgál Czellecz a szervitori működésének hosszát illetően, 1620 körül kezdődött kapcsolata a Széchyekkel és Zrínyiekkel. Ha ez idő alatt valóban inventálással, urbáriumok készítésével, vagy ahogyan ő fogalmaz, rációkészítéssel foglalkozott, nem gondolhatjuk, hogy körülbelül húsz évesnél fiatalabb lehetett 1620 táján. Ez alapján születésének idejét az 1600 körül esztendőkre tehetjük. Meglettebb 1640-es évekbeli életkorát erősíti egy alább még tárgyalandó másik forrás is, amely 1622-ben egy könyv általa történő kinyomtatását említi.¹⁶

¹² Az irat lelőhelye: „Az minemő egyformanvaló diófábúl csinaltatott két új sraibtisem vagyon, azoknak fiókáiban numerusuk szerént amirül való írasok vannak, úgy mint jószágink jövedelmirül és egyéb állapotokról való registrumok, levelek, leveleknek párjai, s külömb-külobmféle ...nak la-istromiban...” – MNL OL P 1337 I. csom. No 1. (1648) 39. p.; IVÁNYI 1942–1945, i. m. 298; KOLTAI 2012, i. m. 352.

¹³ MNL OL P 1314 (A herceg Batthyány család levéltára. Missiles) No 9362–9409. (MNL OL Filmtár 4799. tekercs)

¹⁴ *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9400. (1650. augusztus 13.)

¹⁵ „Nagodnak azt akaram megh irnom, mivel it a Rakitsani joszagban Mura mellet Nagdnak egy Tropocz nevő faluiat tegnap regvel az kanizsaj törökök epensegel el raboltak (...) Az szegeni szegeni Czellecz Miklostis mind felesegestül es gyermekestül el vitek...” – *Temlin Balázs Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 48856. (1647. november 9.) Ehhez lásd még: No 48857. (1647. november 19.). A portya kapcsán Lippich Márton megemlíti a falu kritikus helyzetét: „az török az minemő rablast teth Tropoczon (...) imar azon Tropocz pusztan marad, ha Ngod kiegielmes dispositioia nem leszen felöle” – *Lippich Márton Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 29396. (1647. december 12.)

¹⁶ Lásd a melléklet 3. levelét.

Czellecz élete első évtizedeiben a fent említett 1648. évi levél szerint a Széchyek és Zrínyiek szolgálatában állt. Miután úgy tűnik, hogy élete nagy részét a Batthyány birtokok muraszombat-rakicsáni – esetleg kisebb részt a dobrai – részében élete le, a Széchyek számára alighanem az előbbi települések egyikében tevékenykedett, hiszen a Muravidék egy része társbérletben volt a Széchy és a Lobkowitz Poppel (majd Batthyány Ferenc és Poppel Éva házassága révén a Batthyány) család kezén.¹⁷ A Zrínyiekkal való kapcsolatra még vissza fogunk térni, ugyanis egy közvetett, de Czellecz műveltségére és kapcsolati hálójára nézve igen fontos szál összekapcsolja őt e családdal.

Származásáról gyakorlatilag semmit sem tudunk, egyetlen, leveleiben gyakran visszatérő ügy segít valamit családi kapcsolatainak jobb megismerésében. Számos ponton utal Czellecz egy bizonyos hagyatéki vitára, amelyben Batthyány pártfogását kéri.¹⁸ A rá vonatkozó források alapján egy sematikus családfát fel tudunk rajzolni, ugyanakkor ezek kevésbé Czellecz, mint inkább felesége, bizonyos Szalaszeghy Sára famíliájára nézve bírnak információértékkel. Czellecz saját családjára három adattal szolgálnak a vizsgált levelek és urábiumok. Az első, egy, a kamarai misszilisek között fennmaradt darab, melyet bizonyos Czellecz János küldött előbbinek.¹⁹ A levél tartalma szempontjából nem kifejezetten érdekes – a dobrai uradalom vetéséről és állatvásárlásról szól, ugyanakkor kiderül, hogy a feladó János Czellecz Miklós testvére volt. A második, egy, a Nádasdy család muravidéki birtoklásához kapcsolódó adat. Az 1636. évi birtokösszeírásban szerepel Tropic falu, ahol egy bizonyos Stephanus Czellecz bírt egy telket.²⁰ Ugyanezen összeírások között fordul elő egy másik, bizonytalan adat, amely talán Czellecz Miklósról szól. 1632-ben szintén Tropic faluban bizonyos Nicolaus vajda bírt szántóval.²¹ A Czellecz János és István melletti harmadik Czellecz-családtagra vonatkozó adat szintén egy urbáriumból származik. A családnév és a helyszín alapján biztosan kapcsolódik Miklóshoz – azonban nem tudjuk miként –, s bizonyos Chellecz (sic!) Jurkóra vonatkozik. Muraszombat 1645. évi összeírásakor az inventátor az alábbi bejegyzést tette: „Chellecz Jurkó sessio integra családostul meghalt”.²² Bár Jurkó rokonsági fokát Miklóssal nem tudjuk

¹⁷ KOLTAI 2012, i. m. 145, 538–539. A birtokos Széchyek rokoni kapcsolataira a Zrínyiekkal: NAGY Iván, *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal*, I–XII, Pest, Ráth Mór, 1857–1868, repr. [Bp.], Helikon Kiadó, 1987–1988, XI. 436. Czellecz Lobkowitz Poppelekre való kapcsolatára lásd: MNL OL P 1314 No 9364. (1644. április 3.). Amennyire tudjuk, Czellecz a Batthyányak részében lakott. Erre: Melléklet: 3. levél.

¹⁸ A hagyatéki vitára nézve lásd Temlin Balázs számos levelét is: MNL OL P 1314 No 4871. (1646. február 6.), 48828. (1645. szeptember 15.), 48829. (1645. november 30.), 48832. (1646. június 30.)

¹⁹ „Nobili ac Egregio Domino Nicolao Czellezj, nunc commoranti Murayzombatini etc Domino et Fratri suo Observando” – Czellecz János Czellecz Miklósnak, MNL OL E 204 (Magyar Kamara Archivuma, Missiles) 9. csom. 1629. április 9. A levél kiadását lásd a függelékben.

²⁰ MNL OL E 185 (Magyar Kamara Archivuma, Archivum Familiae Nádasdy), A gazdasági ügyvitel iratai, Fasc. 50. Felsőlendva, Muraszombat (1624–1636). 1636-os összeírás, p. 309.

²¹ MNL OL E 185, A gazdasági ügyvitel iratai, Fasc. 50. Felsőlendva, Muraszombat (1624–1636). Pastiae decima frugum pro Anno (1632) Pertinentia Arcis Felső Lyndva... p. 240.

²² MNL OL P 1322 IV. Urbáriumok 67. sz. Rakicsán, Muraszombat (1645) 15. p.

megállapítani, mégis fontos lehet az adat: a vezetéknev alapján is gyanítható volt, hogy a Muravidékre költözött horvát (esetleg szlovén) családról van szó, de a Jurkó keresztnév használata szinte kétséget sem hagy e felől.

A fenti családtagok közül Czellecz János személye fontos lehet, mert bár róla még kevesebbet tudunk, mint testvéréről, de úgy tűnik, hasonló műveltséggel rendelkezett, mint Miklós. Bizonyítja ezt egyrészt, hogy latin nyelven levelezett testvérével, ami a korszakban kifejezetten szokatlannak mondható, de még inkább egy 1594-ben Frankfurtban kinyomtatott kötet első három lapján található latin bejegyzése. János, a jeles németalföldi orvos–fizikus, Lemnius Laevinus által írt *Természet titkos csodái* (De miraculis occultis naturae) elé írt latin epigrammát, s egy jelentősebb tudománytörténeti olvasottságra utaló körülbelül két oldalas értekezést, amelyben több antik (Arisztotelész, Thálész, Dioszkoridész, id. Plinius), középkori és kora újkori (Albertus Magnus, Pierre de Besse) szerzőre utal, gyakran a pontos szöveghely megjelölésével.²³ Az epigramma és az azután következő szöveg önmagában is egy kisebb írás alapját képezheti. Jelen tanulmányban azért utalunk rá, mert igen plasztikusan mutatja, hogy milyen olvasottsággal rendelkezhetett a két testvér.²⁴ A Lemnius-kötet előzőkfuzetének epigrammája alatt egy rövid bejegyzés arról árulkodik, hogy János – hasonlóan az alább közölt, Miklóshoz szóló levélhez –, a kötetbe tett bejegyzéseit Grazban írta. A latin műveltség és a többi, két évvel korábban itt keletkezett források fényében – a matrikulákból való hiányzás ellenére – sem lehet kizárni, hogy a testvéreknek valamilyen közük volt Graz egyeteméhez.²⁵

A Czellecz familiáról származó kevés adat mellett azért Czellecz Miklós feleségének családja is szolgál egy apró adalékkal a Thuróczy-fordító hátterére nézve. Az alábbi levelek egyikében említett Szalaszeghy Jánosról, Czellecz apósáról ugyanis tudjuk, hogy Martjánc (Martjanci, Szlovénia) prédikátora volt.²⁶ A martjánci plébánia 17. századi felekezeti hovatartozásával kapcsolatban ellentmondásos adataink vannak, de alighanem 1650-ig, azaz Czellecz idejéig református

²³ Ezúton köszönöm meg Péterfi Bencének, hogy a kötetre felhívta a figyelmem és Mezei Zsoltnak (Pápai Református Könyvtár), hogy a vonatkozó oldalakat rendelkezésemre bocsátotta. A kötet adatai: LEMNIUS, Laevinus, *De Miraculis occultis naturae Libri III*. Frankofurdi, Ex Officina typographica Iohannis Wechelli, 1593. A vonatkozó példány: Pápai Református Gyűjtemény Könyvtára, Rksz. 0.1073. (F. IV. 491.).

²⁴ Példaként közöljük az epigrammát. Az értekezést szövegét elemzés híján nem e tanulmányban tesszük közzé: *Cryptica naturæ pandit miracula Doctor / Levinus docta Lemnius arte sagax. / Bis duo si cui non sapiunt elementa Galeni, / Perlegat hos libros, abdita plura sciet. / Corporis hic retegat penetralia morbida læsi, / Antidotumque jubet, qua ratione, dari. / Naturæ quiquis cupis indagator haberi, / Quattuor hos debes volvere saepe libros.*

²⁵ *Die Matrikeln der Universität Graz*, szerk. Johann von Andritsch, Graz, Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1977–2002.

²⁶ *Források a Muravidék történetéhez, szöveggyűjtemény / Viri za zgodovino Prekmurja : zbirka dokumentov I, 871–1849*, szerk. Mayer László, Molnár András, Szombathely, Zalaegerszeg, Vas Megyei Levéltár, Zala Megyei Levéltár 2008, 139–143, No 49. (Martjánci egyezés. 1643. január 1.) Ehhez még: STELE, France, *Gradivo za prekmursko zgodovino. 2, Slovenska listina iz l. 1643.* = *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1927, 6–9, a forrás közlése itt 8–9.

volt,²⁷ ennek megfelelően gyaníthatóan Czellecz maga is e felekezethez tartozhatott Szalaszeghy Sárával kötött házassága idején.

Annak ellenére, hogy szinte csak felesége családi hátterét tudjuk megrajzolni, fontos lehet ez Czellecz kapcsolati rendszerének, társadalmi státuszának felderítésében. Vagyoni és társadalmi helyzetéről ugyanis felesége családján kívül alig van adatunk. Egy urbáriumban megjelenik, hogy Czellecz nemesember volt, és Tropócon (Tropovci, Szlovénia) bírt házat. A misszilisek ennél valamivel több támpontot adnak. Először is egy levélben megjelenik, hogy Czellecz Batthyányt három lóval tudta szolgálni.²⁸ Másrészt egy bizonyos Malakóczy Miklós szécsiszigeti ispánnal,²⁹ Vas megye nemesi közgyűlése előtt folytatott vita alapján pedig azt feltételezhetjük, hogy rendelkezett legalább egy jobbággal.³⁰ A birtokokban való szűkölködést jelzi, hogy a család különböző tagjaival éveken át pereskedik Czellecz a Szemes János által bírt, majd Suták Mihály által elfoglalt földek némelyikéért – levele szerint –, hogy „háza népét elláthassa”.³¹ E földet ekkor még bizonyosan nem kapja meg, mert még 1651 januárjában, egyik utolsó ismert levelében is ezek egyikének, egy Vancsaveszen (Vanča vas, Szlovénia) lévő pusztateleknek, a fia részére bocsátását kéri Batthyánytól.³² A vancsaveszi telek vagy telkek jövedelmére már az 1640-es években igyekezett rátenni a kezét Czellecz, ahogyan a Szemes-örökségből, egy, a bokrácsi (Bokrači, Szlovénia) hegyen lévő szőlőt is ő kapálta az 1640-es évtized közepén.³³ A család legnagyobb értékű ingó vagyontárgyai egy-egy, alighanem évtizedeken át – az ifjabbik Suták Mihálynál – zálogban lévő és a leírása alapján igen jelentős értéket képviselő aranylánc és aranygyűrű lehetett, amelyeket Czellecz elkeseredetten, és tegyük hozzá, sikertelenül igyekezett visszaszerezni.³⁴ Az évekig tartó próbálkozás a vancsaveszi pusztatelek megszerzésére és az ékszerért való elkeseredett küzdelem, valamint a tropóci egyetlen, bizonyosan Czellecz által bírt telek jól mutatja a család vagyoni helyzetét.³⁵

²⁷ A martyánci plébániára: MAYER, MOLNÁR 2008, i. m. 151–152, No 54. Ezzel ellentmondó *Uo.*, 144, No 50. bevezetése, amely szerint a plébánia 1592–1672-ig evangélikus volt.

²⁸ MNL OL P 1322 IV. Urbáriumok 61. sz. Rakicsán, Muraszombat (1642) 21. p.

²⁹ *Lippich Márton levele Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 29412. (1644. augusztus 8.)

³⁰ *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9364. (1644. április 3.)

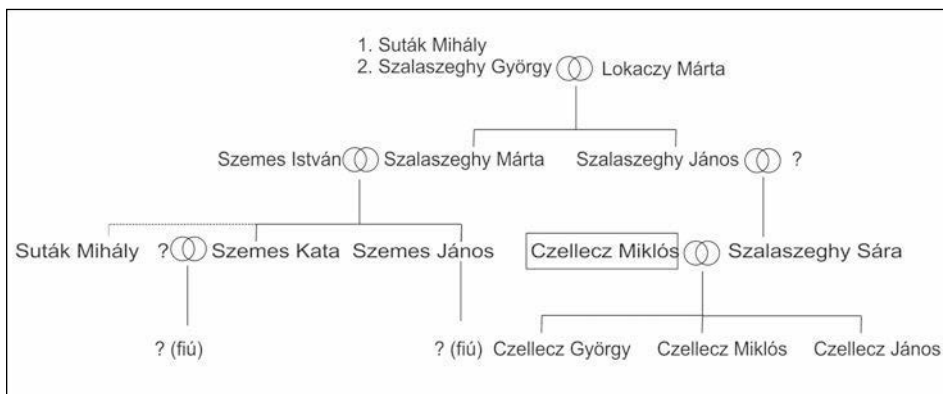
³¹ *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9379. (1649. április 19.)

³² *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9404. (1651. január 24.) A vancsaveszi telek birtoklására lásd még: *Temlin Balázs levelei Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 48828. (1645. szeptember 15.), 48829. (1645. november 30.), 48885. (1649. február 19.)

³³ *Lippich Márton levele Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 29397. (1649. augusztus 13.) A levél szövegét lásd a függelékben.

³⁴ *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9367 (1645. november 29.), No 9376. (1649. március 2.) Ezen Suták Mihály alighanem a leszármazottja a genealógiai táblázatban szereplő grebeni tiszttartónak.

³⁵ A muraszombati házhoz lásd a melléklet 3. levelét. Kronológiai okokból a misszilisek alighanem két Suták Mihályra utalnak, közülük az idősebb Grebenben tiszttartóként tevékenykedett,

1. ábra. A Szalaszeghy és Czellecz család genealógiája (a szerző munkája)³⁶

Ennek megfelelően érthető, hogy az egyébként is a kisnemesek közé tartozó család számára miért teremtett a már említett török általi fogság váltságdíjának előteremtése kritikus helyzetet. A Czellecz által írt levelek alapján világos, hogy mind ő, mind családja fogságba került egy 1647-es – a Zrínyi-levelekben és másutt sem említett – török portya során.³⁷ Czelleczen és feleségén kívül két fiát is elvitték, harmadik fia azért nem került hasonló sorsra, mert az a portyázók érkezésének idején éppen iskolában volt.³⁸ Az 1647-es, ismeretlen tropóci portya³⁹ és a család váltságának magas összege, az amúgy is rossz anyagi helyzetű családot alighanem a teljes elszegényedés peremére sodorta. Czellecz fogságba

a fiatalabbról nem tudunk semmit, azon kívül, hogy Szemes János testvéreként említi Temlin egy levele, s, hogy ő birtokolta Czellecz alább tárgyalt zálogát.

³⁶ Ehhez lásd: Szemes István és Szalaszeghy János közötti megegyezésről szóló levelet: MNL OL P 1314 No 9371. [melléklet] (1601. március 7.); *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9372. (1647. augusztus 8.); 2. melléklet; *Temlin Balázs levele Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 48829. (1645. november 30.)

³⁷ Zrínyi ebben az időben igen gyakori levelezést folytatott Batthyány Ádámmal a muraközi helyzetről, de nem számol be ekkor lejátszódott portyáról. A vonatkozó levelek kiadása: *Zrínyi Miklós összes művei*, szöveggyűjt. és jegyz. Kovács Sándor Iván, Kulcsár Péter, Hausner Gábor, Bp., Kortárs, 2003.

³⁸ *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9373. (1648. április 27.) Amennyire tudjuk a 17. században valóban volt iskola a településen. Erre: Tóth István György, „Mivel-hogy magad írást nem tudsz...” *Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon*, Bp., MTA Történettudományi Intézet, 1996 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 17), 15–16, illetve: *Branik György muraszombati iskolamester kérelme Poppel Évához* MNL OL P 1314 No 7671. (1632. június 16.) Ennek kiadására: MAYER, MOLNÁR 2008, i. m. 136–137, No 47.

³⁹ A dúlásokra: ILLIK Péter, *Török dúlás a Dunántúlon, Török kártételek a nyugat-dunántúli hódoltsági peremvidéken a 17. század első felében*, Doktori értekezés, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2009. Online dokumentum: http://www.btk.ppke.hu/phd/tortenelemtudomany/illik_peter (2013. 10. 05.). Tropócon Illik csak 1643-ban adatol dúlást: *Uo.*, 121.

kerülésükről szóló leveléből kiderül, hogy távollétükben tropóci házukat teljesen kifosztották, ennek megfelelően a jelentékeny összegű váltságdíj előteremtésére Batthyány Ádám támogatása nélkül esélye sem lett volna.

1647 után a fent már említett inventálással töltött bő egy év következik, amelyről viszonylag sok, de Czellecz életére nézve irreleváns levéllel rendelkezünk. Többször megjelenik Czellecz váltságának díja „400 tallér, 15 rőf vörös posztó és két puská”, amit három éven keresztül kellett törlesszen. Ha ehhez hozzávesszük a fiai – feleségéről, annak fogságba esése után semmilyen információval nem rendelkezünk – után fizetendő további 113 tallérnyi sarcot, valóban jelentékeny összegről volt szó. Fiait nem is tudja azonnal kiváltatni, Czellecz 1649 tavaszán még mindig csak kiszabadításukra (váltságdíjuk kifizetésére) kéri Batthyányt.⁴⁰ Jól jellemzi Czellecz fogságba vetés utáni anyagi helyzetét, hogy még új csizma vásárlására is támogatóját kérte meg, minthogy nem volt rá pénze.⁴¹ Egy Lippich Márton muraszombati provizor által írott misszilis plasztikusan mutat rá, hogy milyen problémákat okozott az elfogása és a sarc kifizetése. Több Muraszombat környéki falu lakóinak kellett kezességet vállalnia a pénz kifizetésére. Miután ugyanakkor a sarcot ezen időpontra – több mint másfél évvel az utánra, hogy elvitték Czelleczet Kanizsára – még mindig nem tudta egészében előteremteni, féltő volt, hogy a török, a kezességet vállaló falvak bármely lakóját fogságba veti.⁴²

Czellecz és fiai életéről az 1650-es évek elejét követő időszak után nincs információnk, nem tudjuk, hogy a Batthyáynak tett szolgálat után végül hol telepedett le Czellecz, mert bár mint arra kitértünk, többször kért a család a Muravidéken lévő falvakban házakat, a Batthyányak birtokrészén az urbáriumokból ezt követően teljesen hiányzik a család neve, miként a muraszombati uradalomban társbirtokos Széchy családhoz tartozó urbáriumokban sem találkozunk nevének említésével.⁴³

Czellecz és a Thuróczy-krónika

Bár Czellecz iskolázottságáról nem rendelkezünk semmilyen forrással, bizonyos adatok arra mutatnak, hogy a korszak helyi viszonyai között mindenképpen kiemelkedő latin műveltséggel rendelkezett. Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy a neve alatt fennmaradt missziliséinek mindegyike saját kezű. Ez önmagában, bár nem jellemző, nem lenne kivételes a 17. század közepi nemesség körében.⁴⁴ A levelek stílusa ugyanakkor annál inkább figyelemreméltó. Több olyan latin

⁴⁰ *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9381. (1649. május 11.)

⁴¹ *Czellecz Miklós Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 9391. (1649. december 4.)

⁴² *Lippich Márton levele Batthyány Ádámnak*, MNL OL P 1314 No 29397. (1649. augusztus 13.)
A levél szövegét lásd a függelékben.

⁴³ Ezekre: *Urbáriumok, XVI–XVII. század*, szerk. és bev. Maksay Ferenc, Bp., Akadémiai Kiadó, 1959 (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok, 7), 49–82.

⁴⁴ A körmendi uradalom írásbeliségére: Tóth István György, *Jobbágyok, hajdúk, deákok: a kör-*

terminus fordul elő a levelekben, amelyekkel csak elvétve találkoztunk a korszak általunk vizsgált levelezésében. A magyar nyelvű misszilisek szövegébe nem egy helyütt hosszabb latin kifejezések kerültek, mint: „Nagyságod énnekem kegyelmesen megbocsásson, hogy annyiszor kell levelemmel Nagyságodat molesztálnom, *sed quia necessitas frangit legem*, kénytelen vagyok vele” vagy „Kelcz János vejei *contra fas et nefas* az tilalom ellen október 3-án beszálltak a házba”.⁴⁵

Ennél azonban rendelkezünk fontosabb adatokkal is Czellecz műveltségéről. Az egyik egy kötethez kapcsolódik, amely a 17. század közepén a Zrínyi család könyvtárába került. Az elmúlt évszázadban sokat kutatott Bibliotheca Zriniana állományában a 144. katalógusszámú kötetben ugyanis több Czelleczhez kapcsolódó bejegyzést is találunk.⁴⁶ A Jansonius (Michael von Isselt [1550–1597]) által írott, s a *Mercurius Gallobelgicus*, a kor legelterjedtebb folyóirata által megjelentetett, az 1590-es évekkel foglalkozó történeti munkát tartalmazó kötet előzőkfüzete második lapjának rectóján az alábbi verses possessorbejegyzést találjuk: „Hunc mihi perpulchrum sincero corde libellum / Franciscus Christi, Ladoni Mysta dedit / Posuit et scripsit Nicolaus Czelleczj m[anu] p[ro]p[ri]a.”⁴⁷ Azaz Zrínyi Miklós könyvtárának e köteté valamikor nem másnak, mint Czellecznek volt a tulajdonában. Nemcsak possessor voltának tényét lehet bizonyítani, hanem annak időpontját is. Klaniczay Tibor megállapítása szerint Czellecz 1647-ben – ez az évszám valóban ott szerepel az előzők második oldalának rectóján – a kötet első két lapjára, annak tartalmára vonatkozó megjegyzéseket tett, valamint több általa írott disztichont is feljegyzett.⁴⁸ A kötet Czelleczet megelőzően talán Ládonyi Ferenc tulajdonában volt, esetlegesen bár, de őt feltételezhetjük az epigramma *Ladonija* mögött. Ládonyi légrádi lelkész volt, majd az 1620-as évektől a légrádi evangélikus egyházmegye első esperese lett, s 1639-ig szolgált e hivatalban. Működési területe igen közel volt Czellecz életének állomásaihoz, s életkori okokból is könnyen elképzelhető, hogy találkoztak.⁴⁹

A disztichonok minden kétséget kizáróan Czellecz kezétől származnak, egyrészt az írásképp egyezik a possessorbejegyzésével, másrészt a két disztichon után

mendi uradalom társadalma a 17. században, Bp., Akadémiai Kiadó, 1992 (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből, Új sorozat, 115), 117–137. Továbbá: TóTH 1996, i. m.

⁴⁵ Ezekhez lásd a 2. és 3. mellékletet. Kiemelés tőlem (V. A.).

⁴⁶ A könyvtárra lásd: *A Bibliotheca Zriniana története és állománya / History and stock of the Bibliotheca Zriniana*, szerk. Klaniczay Tibor, [Bp.], Argumentum Kiadó, Zrínyi Kiadó, 1991 (Zrínyi-könyvtár, 4). A vonatkozó kötetre: *Uo.*, 185–189. (No 144.) A példány jelenleg a zágrábi Nacionalna i Šveučilisna Biblioteka Kézirattárában a Bibliotheca Zriniana (=BZ) különgyűjteményében kutatható (Katalógusszáma: 79/III.). A Klaniczay által vezetett kutatás anyaga hozzáférhető online is: <http://www.eruditio.hu/zrinyi3d/> (2014. 01. 05.).

⁴⁷ KLANICZAY 1991, i. m. 186.

⁴⁸ KLANICZAY 1991, i. m. 186. Ezúton köszönöm Marina Miladinov szíves közreműködését a vonatkozó oldalak digitális másolatainak elkészítésében.

⁴⁹ MESTERHÁZY Sándor, *A somogyi ágostai hitvallású evangélikus keresztyén egyházmegye története*, Nagykanizsa, Gutenberg és Délzalai Nyomda, 1932, 35, 45; PAYER Sándor, *A dunántúli evangélikus egyházkerület története. I. kötet*, Sopron, Székely és társa, 1924, passim.

ezt le is jegyezte Czellecz („Sum Nicolaus Czelleczi, illetve Nic[olaus] Czelleczi posuit et s[cripsit] mppa.”). A többi, az előzékfűzet két lapján található bejegyzés ugyanakkor más kéztől származik, sem az autográf levelek, sem a disztichonok írásképeivel nem azonosíthatók e sorok, ezért ezek alighanem a kötet egy másik tulajdonosától származnak. Az első lapon különböző kiadásokról szóló feljegyzések kaptak helyet, s a bejegyzést író személy olyan tartozásokról ír – bőrrrel adós neki több környékbeli sáfár és bíró, stb. –, amiket nem tudunk hozzá kötni.⁵⁰ A második lapon pedig a kötet bizonyos oldalaira hivatkoznak megint egy másik kéz, szintén latin bejegyzései. Ezen túl, mint arra utaltunk, két rövid epigramma (illetve részlet) kapott helyet, amelyek közül az egyik, szemben a Klaniczay által leírtakkal nem Czellecz saját költeménye. A második lap rectójára feljegyzett disztichon („Peccat ab eventu mentem qui pensat amici / Semper in officijs est voluisse satis”) Janus Pannonius műve,⁵¹ a disztichon költőjének kilétével, a vers feletti halvány, de olvasható „Pan(non)io” bejegyzés alapján, Czellecz maga is tisztában volt. Szemben e két sorral, a valamivel lejjebb, de ugyanezen lapon található másik vers viszont alighanem tényleg Czellecz munkája („Regnorum varias variorum perlege clades / Mercurius Gallobelgicus inserit has”).

Ezen adatok Czellecz viszonylag jól körülhatárolható latin műveltségére utalnak, amely vagyoni helyzetéhez és társadalmi státuszához mérten, ha nem is teljesen példa nélkülinek, de legalábbis meglepőnek számít. Koltai András, a már említett 1648-as levéllajstromban szereplő, Czelleczre vonatkozó bejegyzés kapcsán megemlíti, hogy az inventátor történettudománnyal is foglalkozhatott, ezt a fenti possessorori bejegyzés is megerősíti. Ennél ugyanakkor valamivel pontosabban adatható Czellecz történettudományhoz kapcsolódó tevékenysége, ez pedig Thuróczy krónikájának magyar fordítása.

Czellecz negyvenhét levele közül a függelékben közölt első háromban utalt valamilyen formában e fordítói munkára. Az első ezek közül a legkevésbé bizonyos. Egy, az örökségi pere ügyében kért segítség kapcsán utal Czellecz egy bizonyos „magyar fordítás”-ra, melyet „újságul” küldött Batthyány Ádámnak. Nem tudjuk, hogy ezen bejegyzésben már a *Thuróczy-krónika* fordításának egy részletéről van szó vagy valamely más műről, de a következő két, időben ettől nem túlzottan távol keletkezett misszilis alapján inkább gondolhatjuk, hogy Czellecz már ekkoriban is ezen a jelentős terjedelmű fordításon dolgozott, s küldött mutatványt belőle támogatójának. Ez azért lehet fontos, mert a további két levél nem utal arra, hogy a munkának – legalább egy része – Batthyányhoz jutott volna.

A másik két levél ennél valamivel hosszabban ír a fordításról. Czellecz 1645. december 8-án kelt levelében az alábbi írja Batthyálynak:

⁵⁰ A kötet ezen oldala hozzáférhető online: http://www.eruditio.hu/zrinyi3d/rekonst/A_index03/144not01.jpg (2014. 01. 02.).

⁵¹ *Janus Pannonius összes munkái / Jani Pannonii opera omnia*, közread. V. Kovács Sándor, Bp., Tankönyvkiadó, 1987, Epigrammák, 406. sz. (*Ad Antonium / Antalhoz*).

„Thuróczy János históriás könyvét, mely foglal magába Magyarország királyoknak születését, hadakozásokat, életüket és halálukat Attilától fogva utolsó Lajos királyig, ha költségem léssen alkalmatosságot találnám, az Nagyságod úri neve alatt kinyomtatni akarom, az fordításban még egy kevés restál, de azt is végbe viszem.”

A misszilis alapján Czellecz kétségkívül Thuróczy krónikáját fordította ekkoriban. A mű tartalmára nézve a legfontosabb támpontot a krónika által elbeszélte történetek kezdő és végpontja jelenti. A Czellecz által említett kezdőpont, a szkíta–hun történet és Attila uralkodása, valóban az 1488-ban Brünmben, majd másik változatban röviddel később Augsburgban kinyomtatott *Thuróczy-krónika* első jelentősebb egységét jelöli.⁵² Ez nem okoz tehát problémát, ami ugyanakkor több fejtörést okozhat, az „utolsó Lajos király” és a *Thuróczy-krónika* viszonya. Itt több verzió is felmerülhet, s a harmadik levél is csak egy erősen közvetett utalása ad némi támpontot arra nézve, hogy mit fordított Czellecz (és mit nem). Lajos király néven két uralkodó ült a középkori magyar trónon. Valószínűtlen ugyanakkor, hogy I. (Nagy) Lajosról lett volna szó. Bár a *Thuróczy-krónika* magában foglalja az eseményeket Lajos uralkodásáig tárgyaló Küküllei-féle krónikát, hacsak nem egy töredékes Thuróczy kiadás járt Czellecz keze alatt, amelyben az események csak a Küküllei által írott Lajos-életrajzig jutottak, nem feltételezhetjük, hogy I. Lajosról lenne szó. Nem töredékes szöveget pedig még kevésbé feltételezhetünk, mert a kora újkorból nem ismerünk olyan összefoglalót a Magyar Királyság történetéről, amely az eseményeket csak I. Lajosig örökítette volna meg – s főképpen nem Thuróczy tollából.⁵³ Thuróczy munkája saját koráig, az 1487-es esztendőig rögzítette az eseményeket, s miután a munka első megjelenése nyomtatásban történt, s bár eredetileg alighanem több példányban készült kézírata, azok kora újkori sorsáról semmit sem tudunk, így bátran feltételezhetjük, hogy nem kézíratos szöveg fordításának elkészítéséről volt szó.⁵⁴ Ennek megfelelően a Czellecz által említett utolsó Lajos nemigen lehet más, mint az évtizedekkel Thuróczy halála után uralkodó II. Lajos. Ugyanakkor annak felderítése, hogy

⁵² A Thuróczy-krónikára: MÁLYUSZ Elemér, *Thuróczy János krónikája*, Bp., MTA, 1944 (Értekezések a történeti tudományok köréből, XXVI, 3); MÁLYUSZ Elemér, *A Thuróczy-krónika és forrásai*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1967 (Tudománytörténeti tanulmányok, 5). Első kiadásainak szövegvariánsaira: MÁLYUSZ Elemér, *A Thuróczy-krónika XV. századi kiadásai = Magyar Könyvszemle*, 1967, 1–11.

⁵³ Küküllei részletesebb tárgyalására: KRISTÓ Gyula, *Magyar historiográfia*, Bp., Osiris, 2002 (A történettudomány kézikönyve), 89–97.

⁵⁴ A középkori magyar krónikaredakciókra: KRISTÓ 2002, i. m., illetve összefoglalóan: VESZPRÉMY László, *Az Őszesztától Bonfiniig, A Magyarok Krónikájának évszázadai = Iskolakultúra*, 1997, 11, 29–38. A krónikák kora újkori folytatásaira: BARTONIEK Emma, *Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből*, S. a. r. Ritoók Zsigmondné, bev. Klaniczay Tibor, Bp., MTA Irodalomtudományi Intézete, MTA Könyvtára, 1975. A kora újkori krónikákhoz lásd még: SZABADOS György, *A magyar történelem kezdeteitől, Az előidő-szemlélet hangsúlyváltásai a XV–XVIII. században*, Bp., Balassi Kiadó, 2006.

mely latin krónikát forgathatta Czellecz, amely Thuróczy neve alatt jelent meg és II. Lajosig ölelte fel a magyar történelmet, már annál problémásabb.

A harmadik levél, amelyet Czellecz részben a fordításnak szentelt, ismét csak közvetett információkkal szolgál:

„Thuróczy János historikus könyvét jó rendben majd végbe viszem, jóllehet, hogy még a fordításban valami kevés restál, mivel a könyv tíz konc papiroost foglal magában, idő is kell hozzá.”

Czellecz két sorral később még kitér a krónika kiadásának jelentőségére. Szerinte mindenképpen érdemes lenne a munkát megjelentetni, lévén:

„immár az Bonfinius Antal deák s magyar krónikája csak ritkán találtatik az országban az sok rebellióknak változása miatt.”

A fordítás, ha hihetünk Czellecz levelének, tíz konc, azaz ív terjedelmű munka magyarra való átültetését jelentette. Ez a tekintélyes iratmennyiség ugyanakkor jelentősen nem szűkíti le a szóba jöhető munkákat.⁵⁵ Mindkét 1488-as Thuróczy-ösnyomtatvány ennél rövidebb volt, önmagában 168 (brünni), illetve 174 (augsburgi) fólió. Ha hitelt érdemlőnek fogadjuk el, hogy tíz konc a munka hossza, aligha lehetett volna e kötetekről szó, nem beszélve arról, hogy ezen, a Magyar Királyságban ritka, korai kiadások aligha juthattak volna Czelleczhez.

A második forrásrészlet valamivel fontosabb adalékkal szolgál legalább arra nézve, hogy mit *nem* fordított Czellecz. Mint írja, a fordítás jelentőségét növeli, hogy Bonfini munkája egyre kevésbé található meg az országban. Bonfini krónikája kapcsán azt is hozzáteszi, hogy latin és magyar munkáról van szó – ez a *Rerum Ungaricarum Decades*ra természetesen nem áll. Itt is csak találgathatunk, de a legvalószínűbb az lehet, hogy a korszakban igencsak elterjedt, magyar Bonfininek nevezett, Heltai-féle, s főképp Bonfiniből táplálkozó, 1575-ben – Heltai halála után egy évvel – megjelent *Magyar krónikáról* lehetett szó.⁵⁶ Bonfini munkáját, bár a 16. században, majd a 17. század elején többször is újra

⁵⁵ A koncra lásd: BOGDÁN István, *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1991 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártan és történeti forrástudományok, 7), 477–478.

⁵⁶ HELTAI Gáspár, *Chronica az magyaroknak dolgairól, mint iöttec ki a nagy Scythiaból Pánnoniában, es mint foglaltac magoknak az országot, es mint birtác aszt hertzegegről hertzege es királyról királyra, nagy soc tusakodásookkal és szántalan soc viadallyokkal, mellyet Heltai Gaspar meg irta magyar nyeluen, es ez rendre hoszta az Bonfinius Antalnac nagy könyueből és egyéb historias könyuekből nem kiczin munkáual*, Kolozsvár, Heltaj Gasparne, 1575. Modern kiadása: *Krónika az magyaroknak dolgairól*, s. a. r. Kulcsár Margit, bev. Kulcsár Péter, Bp., Magyar Helikon, 1981 (Bibliotheca historica). A mű elterjedtségéhez lásd utóbbi bevezető tanulmányát; VESZPRÉMY 1997, i. m. 37; BARTONIEK 1975, i. m. 109–117.

megjelentették, s készült például német fordítása, de egészében nem adták ki magyarul a 20. század végéig, s töredékei is csak e század elejétől láttak napvilágot.⁵⁷

Ha feltételezzük, hogy Thuróczy históriás könyve alatt – ennek megfelelően – nem a *Thuróczy-krónika* Bonfini általi folytatásának valamely további kiegészítésekkel megtoldott változatát értette Czellecz, továbbra sem tudjuk, hogy mely munkáról lehetett szó.⁵⁸ Nem jutunk sokkal többre akkor sem, ha megvizsgáljuk, hogy a Czellecz által elérhető könyvtárakban, így például Batthyány Ádám és Poppel Éva példásan feldolgozott könyvgyűjteményeiben milyen köteteket találunk, amelyek szóba jöhetnének. A Thuróczyt jelentősebben használó történeti munkák közül egyedül Bonfinit találjuk meg, az ő munkájának 1568-as kiadását pedig aligha tulajdonította volna Czellecz Thuróczynak, főképp, hogy éppen arra utal, hogy Bonfini szövege nehezen hozzáférhetővé vált a háborúk miatt.

Egyetlen hipotézist vetünk fel, amely legalább elfogadható lehet arra nézve, hogy mely munkát használhatta Czellecz. Lehetséges, hogy a kora újkorban igen népszerű és a Magyar Királyságban is gyakran forgatott, Jacques Bongars által összeállított, magyar vonatkozású terjedelmes forrásgyűjtemény vagy annak egy töredéke volt, amely Czellecz kezébe jutott.⁵⁹ A gyűjtemény legnagyobb önálló egységét az első közel kétszáz oldalon található *Thuróczy-krónika* tette ki. Ezt követték a magyar humanista történetírás rövidebb munkái. A munka, bár eredetileg nem a magyar piacra készült, itt is kifejezetten elterjedt műnek mondható, s mint ilyen, többek között Zrínyi Miklós már említett könyvtárában is megtalálható volt. A könyvtár Czellecz idején még nem állt össze abban a formában,

⁵⁷ Az első teljes magyar fordítására: BONFINI, Antonio, *A magyar történelem tízedei*, ford. és utósz. Kulcsár Péter, Bp., Balassi Kiadó, 1995.

⁵⁸ Bonfini, Zsámboky János által összeállított első nyomtatott kiadásának is számos függeléke volt, melyek részben folytatták, részben kiegészítették (Oláh Miklós, Ransanus, stb.) Bonfini munkáját. Maga Zsámboky is tett kiegészítéseket II. Ulászló uralkodásának idejéről. Utóbbi: SAMBUCUS, Johannes, *Brevis Appendix de eodem Ladislao et reliquis* = BONFINI, Antonio, *Rerum Hungaricarum Decades Quatuor, Cum Dimidia. Quarum Tres priores, ante annos XX, Martini Brenneri Bistriciensis industria editae... multis in locis emendatiores: Quarta vero Decas, cum Quinta dimidia...*, Ioann. Sambuci Tirnaviensis... opera ac studio nunc demum in lucem proferuntur: Una cum rerum ad nostra usque tempora gestarum Appendicibus aliquot... Accessit... rerum et verborum... index, Basileae, Bartholomaem Franconem et alii, 1568, 734–756. (OSZK, Régi Magyar Könyvtár [=RMK] III. 570.) Kiadásra és Zsámbokyra: BARTONIEK 1975, i. m. 94–100. Bár e kötet hozzáférhető volt Batthyány Ádám könyvtárában, aligha e munkáról van szó. Batthyány Ádám könyvtára I. KOLTAI András, *Batthyány Ádám és könyvtára*, Bp., Szeged, OSZK, Scriptum Rt., 2002 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, 4). Online: <http://mek.oszk.hu/03200/03234/html/> (2014. 01. 06.) A korabeli nemesi főúri könyvtárakra lásd legújabbán: MONOK István, *A művelt arisztokrata, A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században*, Bp., Eger, Kossuth Kiadó, 2012.

⁵⁹ *Rerum Hungaricarum scriptores varii, historici, geographici, ex veteribus plerique, sed iam fugientibus editionibus revocati, quidam nunc primum editi. Auctores exhibet pagina a praefatione proxima. Indices additi auctorum quos illi citant, vocum minus frequentium, et rerum memorabilium*, [ed., Jacques Bongars], Francofurti, Glaudius Marnius, Ioannes Aubrius, 1600. (RMK III. 943.) A munkára lásd: BARTONIEK 1975, i. m. 220–221.

ahogyan a modern korban ismerjük, de lehetséges, mint ahogyan a Czellecz possessorbejegyzésével ellátott történeti munka, úgy a Bongars-féle gyűjtemény is megfordult kezében, vagy éppen le is fordíthatta e kötet egy részét. A Bibliotheca Zriniana Bongars-kötetében szintén találunk possessorbejegyzést: „Ex libris Comitibus Petri Erdődy et Dono datus ab spec. Reuerendissimo Georgio Ratkaj.”⁶⁰ A kötethez köthető két személy közül Batthyányakkal kimutatható kapcsolata csak Erdődy III. Péternek volt, a hírhedt klerikus-történetíró Ráttkay György és Batthyány Ádám viszonyáról alig-alig tudunk.⁶¹

A levelek alapján csak a sötétben tapogatózunk azzal kapcsolatban, hogy pontosan mely mű lefordításáról szólt a három levél vonatkozó szakasza, ugyanakkor az bizonyosnak tűnik, hogy a történeti és irodalomtörténeti kutatás számára, ha nem is ismeretlen, de alig-alig említett Czellecz alighanem ténylegesen szereplője volt a korszak történetírásának.

Hogy a fordítást nemcsak Batthyánynak szánta, arra világos utalást találunk a harmadik, alább közölt levélben. Mint Czellecz írja: „van pedig másfél eszten-deje, hogy a könyvnek kinyomatására Hollósy Gáspár uram ígért tíz forintot.” Azaz, bár a fordítás még 1646 elején sem volt készen, a kiadásra történő kalapozás már jóval hamarabb megkezdődött. Miután erre nézve ad némi támpontot Czellecz, érdemes lehet kitérni arra, ki lehetett a kötet tervezett közönsége. Erre főként Hollósy személye szolgálhat adalékkal, bár róla megint csak alig tudunk. Hollósy neve a Zala megyei nemesi közgyűléseken időről időre feltűnik, általában mint esküdté. Hollósy Czelleczhez hasonlóan Lobkowitz Poppel Éva szolgálatában állhatott, az 1638. május elején, Körmenden tartott zalai vármegyei közgyűlésen ugyanis éppen őt képviselte. Hollósy nevével ezt követően, az 1640-es években is rendre találkozunk.⁶² A Nádasdy Darabos családdal felesége révén rokon Hollósy azon kevesek egyike, akivel Czellecznek, úgy tűnik, nem vitás ügye volt, hanem támogatói között tudhatott. A megyei nemesség alsó rétegéhez tartoztak mindketten, s alighanem jól ismerték egymást. Az, hogy Hollósy valamennyi pénzt szánt a kötetre, jól mutatja, hogy nem csak Batthyányban és a magyar arisztokráciában látta Czellecz a reménybeli olvasótábort.

A korabeli krónikák magyar fordításainak célközönségéről viszonylag keveset tudunk. Tállyai esetében az elmúlt évek kutatása arra a figyelemre méltó

⁶⁰ KLANICZAY 1991, i. m. 30, 162–163. (No 112.) Zágráb, Nacionalna i Šveučilisna Biblioteka. BZ 128.

⁶¹ Így *Monyorókeréki Erdődy III. Péter Batthyány Ferencnek*, MNL OL P 1314 No 11738–11744. Ráttkay Györgyre (beleértve a Batthyányakkal való kapcsolatára): BENE Sándor, *Egy kanonok három királysága, Ráttkay György horvát históriája*, Bp., Argumentum, 2000 (Irodalomtörténeti füzetek, 148) Online kiadása: Bp., Neumann Kht., 2004. <http://mek.oszk.hu/04600/04674/#> (2013. 12. 27.)

⁶² Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára. Zala vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei. 1638. május 6., Körmend. No 1355. (II. 17.) Regesztáját lásd: TURBULY Éva, *Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1611–1655*, [Zalaegerszeg], Zala Megyei Levéltár, 1996 (Zalai gyűjtemény, 39), 76. Hollósyra még: MOLNÁR András, *Zala megye archontológiája 1138–2000*, Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 2000 (Zalai gyűjtemény, 50), 421.

eredményre jutott, hogy a munka, szemben például Istvánffy latin szövegének kiadásával, az alacsonyabb társadalmi helyzetű vitézlő rend – kevés olvasni tudójának – igényeit volt hivatott kielégíteni.⁶³ Tállyai modern kiadója, Benits Péter figyelt fel arra is, hogy a kötet megjelenését Tállyai környezetében nemcsak a vagyonosabbak támogatták, de a Batthyány-familiárisi réteg egy tagja, Bessenyei István kiskomáromi kapitány is. Nem lenne ennek fényében meglepő, ha akár a vasi, akár a zalai köznemesi réteg, nyilván részben fegyverforgatásból élő tagjai is áldoztak volna – ahogyan tette azt Hollósy – egy hasonló kötet megjelentetésére, mint abban Czellecz is reménykedett: „tudom, hogy több nemes uraim is segítséggel lesznek.”

Azzal kapcsolatban, hogy Czellecz kéziratával mi történt, természetesen megint csak találgathatunk. Az utolsó adat, amely valamilyen formában utal a munkára, az alább idézett harmadik levélből, 1646-ból származik. Kézenfekvő lehet azt gondolni, hogy a kézirattal kevéssel ezt követően, 1647 végén, Czellecz török rabsága idején történt valami, hiszen a következő évek több tucat levelének egyike sem utal a fordítás készülésére, elkészültére. Az első alább közölt levél szerint ugyanakkor egy rész másolata eljuthatott Batthyányhoz, ám ennek sorsa éppúgy ismeretlen.

Czellecz, a keresztúri nyomda és a Zrínyiek

Czellecz harmadik levelében még utal egy olyan problémára, amely mindenképpen említésre méltó. Hasonlóan ugyanakkor a *Thuróczy-krónika* fordítása körüli kérdéshez, itt is inkább felvethető, mint megválaszolható kérdéstről van szó. A ki nyomtatandó *Thuróczy-krónika* várható költsége kapcsán Czellecz arról ír Batthyáynak, hogy a

„könyvnyomtató, minden arcus papiroستól egy tallért vesz, csepregi könyvnyomtatóval olcsóbban is végezhetném, mivel ennek előtte is 1622 esztendőben, azon könyvnyomtatóval nyomtattattam ki Keresztúrott kétszáz arcus deák verseket gróf Zrínyi Miklós úrnak neve alatt.”.

Amellett, hogy a korabeli nyomdai költségekre nézve is érdekes ez az adat, két olyan információ is található e szakaszban, amely nyomdászati- és könyvtörténeti újdonság lehet. Az egyik az a tény lenne, hogy a nyugat-dunántúli evangélikus nyomda 1622-ben Keresztúron (Deutschkreutz, Ausztria) működött, valamint, hogy az itteni nyomdában, ebben az évben kinyomtattak egy gróf Zrínyi Miklós nevével fémjelzett kötetet.

A nyugat-dunántúli evangélikus nyomda ismereteink szerint Johannes Manlius, majd Farkas Imre neve alatt működött a Dunántúl három településén: Keresztúron, egy rövid epizód erejéig Sárváron, majd a nyomda 1643-as megszű-

⁶³ BENITS 2001–2009, i. m. I/1, 16.

néséig Csepregen.⁶⁴ Amennyire tudjuk, 1608 és 1620 között a nyomda termékei Keresztúron készültek,⁶⁵ a *Régi Magyar Nyomtatványok* az első Csepregen készült munkáról pedig csak 1625-ből tud. Kovács József László rövid, a csepregi nyomdát ismertető írásában Payr Sándor alapján utal egy 1620-ban készült, 1621. évi kalendáriumra, amely Csepregen került kinyomtatásra, amelyet ugyanakkor ma nem ismerünk.⁶⁶

Két nyomós érvet lehet felhozni a mellett, hogy a nyugat-dunántúli evangélikus nyomda még 1622-ben is Keresztúron működött, nem pedig Csepregen. Az egyik ezek közül egy régen ismert, és sokak által feldolgozott politikai esemény, a Bethlen Gábor nyugat-dunántúli hadjárata idején zajló császári dűlás, ami az egyik legsúlyosabban éppen Csepreget érintette. Az ezernél is több áldozattal járó 1621. évi prédálásról igen hosszú forrás maradt fenn: egy diák írta meg az ostrom és az azt követő események történetét. Számos pusztításról külön megemlékezik, többek között kitér a templomok könyveinek pusztulására, de nem említi, hogy lett volna nyomda, illetve, hogy azt kifosztották volna.⁶⁷

E negatív adathnál sokkal fontosabb támpont lehet Czellecz levele, aki egy 1622-ben Keresztúron kinyomtatott kötetet említ – ez nemcsak hihető, hanem valószínűnek is látszik. Ezek alapján az tűnik a leglogikusabb forgatókönyvnek, hogy a nyugat-dunántúli evangélikus nyomda 1620 és 1625 közötti kiadványainak hiátusaira a közvetlen magyarázat nem a dunántúli hadi események és Csepreg kifosztása lehetett, mert a nyomda ezen időszakban még Keresztúron mű-

⁶⁴ A nyomdára lásd: ZÁTONYI Sándor, *Könyvnyomda Csepregen a XVII. század első felében = Vasi Szemle*, 1963, 2, 85–89; SEMMELWEIS, Karl, *Der Buchdruck auf dem Gebiete des Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts (1582–1823)*, Eisenstadt, Michael R. Rötzer, 1972, 16, 53–63; KOVÁCS József László, *Farkas Imre sopronkeresztúri és csepregi nyomdája (1608–1643) = Magyar Könyvszemle*, 1973, 359–364; SOLTÉSZ Zoltánné, *A csepregi Farkas-nyomda ismeretlen kalendárium és Árgirus-kiadása = Magyar Könyvszemle*, 1984, 224–233; V. ECSEDY Judit, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézsajtó korában, 1473–1800*, Bp., Balassi Kiadó, 1999, 103–104; V. ECSEDY Judit, *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század I. Nyugat- és Észak-magyarországi nyomdák*, Bp., Balassi Kiadó, OSZK, 2010 (Hungaria Typographica, 2), 45–49, 102–106, 255–276. (Nyugat-dunántúli evangélikus nyomda [1582]–[1601–1643])

⁶⁵ *Régi magyarországi nyomtatványok II. kötet (1601–1635) (=RMNy II.)*, szerk. Borsa Gedeon, Hervay Ferenc. Bp., Akadémiai Kiadó, 1983, 277. No 1183. (A kiadvány léte e tétel esetében csak feltételezés a megelőző évek alapján.) SEMMELWEIS 1972, i. m. korábbra teszi az átköltözést, s már 1619-ben a Farkas-nyomda csepregi működését feltételezi.

⁶⁶ A legkésőbbi ismert keresztúri nyomtatású termék egy evangélikus agenda 1620-ból: *RMNy II*, 307–308. No 1221. A legkorábbi csepregi nyomdatermékek 1625-ből származnak: *RMNy II*, 383–386. No 1323–1326. Az 1620-ban nyomtatott megkérdőjelezhető kalendáriumra: KOVÁCS 1973, i. m. 362; PAYR 1924, i. m. 82.

⁶⁷ Csepreg 1621-es feldúlásáról legrészletesebben lásd: FARKAS Sándor, *Csepreg mezőváros története*, Bp., Franklin, 1887, 119–136. repr. [Csepreg], [Önkormányzat], 1996 (a vonatkozó vers közlésével); SÁGI Ferenc, *Csepreg feldúlása 1621-ben = Tanulmányok Csepreg történetéből*, szerk. Dénes József, Csepreg, Önkormányzat, 1996, 149–181. (Sági sem ír a nyomda otlétéről Csepregen az ostrom idején – *Uo.*, 175–176.) A hadjáratra és a korabeli politikai helyzetre újabban: PAPP Sándor, *Bethlen Gábor, a Magyar Királyság és a Porta (1619–1621) = Századok*, 2011, 915–973.

ködött, és csak valamikor 1622 és 1625 között költözött az ekkoriban újjáéledő Csepregre. Ennél valamivel bonyolultabb az a változat, hogy ha elfogadjuk azt a könyvtörténeti szakirodalomban elterjedt feltételezést, hogy Keresztúrt 1620-ban elhagyta Farkas és nyomdája. Ha ennek ellenére hitelt adunk annak, hogy 1622-ben Keresztúron került kinyomtatásra a hivatkozott, Zrínyi Miklós neve alatt megjelent mű, úgy ez azt jelentené, hogy az 1620-ban, a háborús állapotok közepette Csepregre költöző nyomda, a település felprédálása után visszaköltözött a megelőző helyére, Keresztúrra, hogy azután 1625-ben már bizonyosan ismét Csepregen működjön. Ez utóbbi hipotézis sem zárható ki, de már csak a politikai helyzet alapján is ésszerűbb lenne az első feltételezésnek igazat adni.

Czellecz ezen, 1622. évhez kapcsolódó könyvkiadásának másik kérdése az, hogy mely munkáról van szó. Ennek megválaszolása nem lehetséges. Kétszáz arcusnyi,⁶⁸ terjedelmes, latin verseket tartalmazó kötetet nem ismerünk a Farkas-nyomda termékei között sem az ezt megelőző, sem az ezt követő időszakból, olyat pedig főképp nem, amelyhez köze volt Zrínyi Mikósnak. Az 1622-es évszám alapján itt minden kétséget kizáróan VI. Miklósról, a költő és hadvezér nagybátyjáról lehet szó.⁶⁹ Ugyanakkor ennél többet nemigen tudunk mondani arról, hogy kinek és mely munkája lehet a Farkas-nyomda ismeretlen kiadványa, és a *Régi Magyar Nyomtatványok* egy újabb tétele.

VADAS, ANDRÁS

Un gentilhomme inconnu de la région du Mure et la chronique de Johannes Thuróczy

Les représentants les plus importants des recherches de l'usage de l'écriture de l'Ere Nouveau précoce, Béla Iványi et István György Tóth dans leurs ouvrages fondamentaux démontrent à de nombreuses reprises, quelles surprises peuvent être cachées dans les fonds des missiles de la famille Batthyány et d'autres familles nobles de la Transdanubie.

Iványi sans aucune doute avait rencontré lors de ses recherches la correspondance de Czellecz, tout de même dans ses nombreuses études d'histoire de livre, il ne s'est jamais occupé de l'activité de traducteur du serviteur. Par les missiles de Czellecz nous pouvons supposer l'existence de nombreuses pareilles données dans les correspondances des familles aristocrates de l'Ouest de la Transdanubie

Les épîtres de Czellecz, publiées ci-dessous, et les quelques sources, subsistant ailleurs, démontrent plastiquement la pénétration de l'humanisme dans les confins du Royaume de Hongrie. Un gentilhomme, disposant, en meilleurs cas d'un ou deux paysans serfs, savait non seulement écrire et lire, mais il possédait lui-même des livres, avait une activité de traduction et écrivait des distiques en latin. Aucune signe ne renvoie à une fonction ecclésiastique quelconque, ses rapports personnels le lient, autant que les membres de sa famille, plutôt à la couche de petite noblesse des confins de l'époque.

⁶⁸ BOGDÁN 1991, i. m. 474.

⁶⁹ NAGY 1857–1868, i. m. XI, 436, 440.

*Melléklet*⁷⁰**1. levél**

Czellecz Miklós levele Batthyány (I.) Ádámnak
 Muraszombat, 1644. február 14.
 MNL OL P 1314 No 9363.

Alazatos szolgálatomat ayanlom Nagodnak mint kegmés Uramnak aldgya megh az UrIn Nagodat kedves jo egessegel, es sok joknak böüsséges aldasival;

Evel imar harmadszor talaltam megh Nagodat könyeörgeő levelem által, az minemeő contro-versiam vagyon Szemes Janossal, es az mit igassagh szerint tüle kivanok, im, levelemben Nagodnak inclusive küldöttem, Nagod kegmés deliberatioia legien rayta, es könyeörgeők Nagodnak mint kegmés Uramnak, Nagod fogion melletem igassagomban, kitt vagy három loval szolgálak érette, Im valamj magyar fordításal uyssagúl kültem Nagodnak. Nagodtul mint kegmés uramtul jo valazt várok. Éltesse In Nagodat sokaigh jo egessegeben. Datum Muray Zombath, 14 die Febr Ao 1644

Nagod
 szegeni alazatos szolaia
 Czelleczj Miklos

2. levél

Czellecz Miklós levele Batthyány (I.) Ádámnak
 Dobra (Neuhaus am Klausenbach, Ausztria), 1645. december 8.
 MNL OL P 1314 No 9368.

Alazatos szolgálatomat ayanlom Nagodnak mint kegmés Uramak, kedves jo egesseget, es boldog-sagos szerencheket Intül kivanok Nagodnak megh adatni.

Nagysagod ennekem kegyelmesen megh bochason, hogy anyszor köllyk levelemmel Nagodat molestalnom, sed quia necessitas frangit legem, kételen vagyok véle. Ez elmult Novembernek 28 napian Szemes Janos germeke holta utan az Nagod Rakychanj Számtartóia Temlin Balas deák, mellýe vevén kétt varosý polgar eskütet velem edgyüt menven Szemes Janos hazához es az Nagod szavának tiltata megh, hogy sem azon familia sem Kelcz Janos familiaia, sem más valakj be ne szallyon az Murayzombathj házban de evel az prohibitiival nem gondolván Szechý Uram felén lakozo Zmódis Janos neveő nemes ember kelcz Janos Veý contra fas et nefas az tilalom ellen 3 die xbris be szallot az házban, holot keves köze volt az házhoz, ugyanazon nap Zmodis Janos, Borne-missza Mathiastul, Szemes Janos ezüst myat töb nala leveő morhaval edgyiüt kü kerte es el occupa-lta igy megh holt Suthak Mihalj keresminýet, azon sayat zalogommal edgyüt idegen kezrül kezre fordult, azon Zalogom penigh Suthak Mihalinál az volt; egy arani láncz, kiben száz arani vagyon, az láncz vegýben fűgvén, kétt arabiný gémtant es egy rubint kö, es volt húz forintért zalogban Su-thak Mihalinál megint is volt Zalogban egy aráni gyűró kiben tizenket arani vagyon, es kétt ezüst pohar kiben tizen hat taller v(agio)n, mely megh irt Zalogrul az nemes vármegdiétül testimonialis levelem vagyon Annak okart könyörgők Nagodnak mint kegmés Uramnak, aký megh zalogom vagyon Suthak Mihalj ezüst myt ködöt Nagod ennekem szegeni alazatos szolgálaiának adatna kü, az arani láncz felől azt hallom, hogy megh Suthak Mihalj es Szemes Janos valahova eldeputálták ha in

⁷⁰ A magyar nyelvű levelek kiadása során a betűhű átírás igényeztünk követni. Ehhez lásd: BAK Borbála, *A XVI–XVIII. századi magyar nyelvű források kiadásának kérdései* = *Fons, Forráskutatás és történeti segéd tudományok*, 2000, 1, 91–137. A levelek átírásakor az elválasztásokat nem jelöltem, a kis- és nagybetűket az eredeti formában hagytam, a 'v' és az 'u' hangot pedig értelem szerint írtam át. Az utolsó levélnél az Oborni Teréz által javasolt kiadási elveket tekintettem mérvadónak: OBORNI Teréz, *A kora újkori latin nyelvű forrásszövegek kiadásáról* = *Fons*, 2000, 1, 67–76.

optio nem talatták az arany lánc in valore ejus Suthak Mihaly moriabul, Nagod engem contenttaltasson azonis köniörgök Nagodnak mint kegmes Uramnak, Suthak Mihalj acquisitumiarulis germe-kimnek jarando portio reszetis quantum tantum Nagod tribualltassa, azt az Nagod kegmes gratioiara hadgyom, kiert míg élek Nagodnak hala ado es alazatos szolgália leszek, mivel felesegemnek az édes atya Szalaszegy Janos, Szemes Janosnak az anyja Szalaszegy Mártha, es Suthak Mihalj anyul edgyek voltak. Szalaszegy Janos es Martha penigh attyul anyul edgyek voltanak, Nagos kegmes Uram, az el mult eztendoben fordutatam magyar nyelvre, deakul iratot Thuroczy Janos historias könyvet mely foglal magában magyar orszaghj kiralioknak születesseket hadakozasokat etejeket, es halalokat atillatul fogva utolso Laios kiraligh ha kölchegem leszen alkotmatossagot talalnam, az Nagod uri neve alat kü nyomtatattni akarom, az forditasban megh egy keves restal, de aztis vegbe viszem. ezen könjörgeő levelemre Nagodtul mint Kegmes Uramtul, kegmes valazt varok. Éltesse In Nagodat sokaigh jo egessegeben. Datum ex Dobra 8 die Xbris Anno Chri 1645

Nadognak

Szegeni alazatos szolgália

Czellecz Miklos

3. levél

Czellecz Miklós levele Batthyány (I.) Ádámnak

Tropóc, 1646. január 16.

MNL OL P 1314 No 9369.

Alazatos szolgalmatmath ayanlom Nagodnak mint kegmes Uramnak kedves jo egessegegel, es boldogsagos szerenchekel aldgya megh In Nagodath.

Turoczj Janos historicus könyvet jo rendben maýd veghbj viszem jollehet hogý megh az fordításban valamj keves restál, mivel az könyv tiz konc papyrossat foglal magaban, idõis kel hozza, es mihelen opere le irom azontul az Nagod parancholatiara Nagodnak magam bepraesentalom, Nagod az maga kegmes offeralásatis in expensis az nyomtatásban ha complealia, igen dicheretes leszen, mert imar az Bonfinius Antalnak deak s- magyar kronikaia chak ritkan talaltaték az Orszaghban az sok rebellioknak változasa myat vagyon penigh masfel eztendeje, hogý az könyvnek ki nyomtatására Hollossy Gaspar Uram igert tiz forintot, tudom hogý az több nemes Uraimis segetsegegel leznek, mert az könyvnyomtato, minden arcus papyrostul egy tallert veszen, chepregi könyvnyomtatoval ochobanis vegezhetnem, mivel ennek elõtis 1622 eztendõben azon könyvnyomtatoval nyomtatattam kü kereszturot kett száz arcus deak verseket Groff Zrinj Miklos Uramnak neve allat. Megis Nagodnak alazatossan könyeörgeők mint kegmes Uramnak, Nagod mutatván hozam kegmes gratiaiat minden jot Nagod chelekedgyek velem szegeni alazatos szolgáliaival, kinek, migh elek, Nagodnak hala ado alazatos szolgália leszek, Nagod küldene Muray Zombatban ket törvény tudo embert, kikel en közötem es kelcz Janos familia között Nagod juridiciater revidealtatna kit illetve Suthak Mihalj keresmenie es azon saýat arani ezüst Suthak Mihalinal leveő zalogomrul, azon ingo morhakrul Nagod engem szegeni alazatos szolgáliait contentaltatna, azonis alazatossan könyeörgeők Nagnak mint kegmes Uramnak, azt az Muray Zombathj Suthak Mihalj hazát hellestül, adgya Ngod ennek szegeni szolgáliainak, mivel falu helien lakom, az törökök myat maradhatlan vagyok, az mely fölleül megh nevezet zalogul az nemes Varmedgyetül testimonialis levelem vagyon meghis azon Zmodis Janos director [sic!] vel dissipator, az tilalom ellen lakik az hazban, az morhabanis naprul napra kevesebbül, egy tihen boriustul az jazolban megh elle magad az masikat Zmodis Janos föl meszarlota Nagodtul mint kegmes uramtul kegmes valazt varok. Eltesse In Nagodat sokaigh jo egessegeben. Datum Tropocz penes fluvium Mura 17 die januarý Ao Chri 1646

Nadognak

Szegeni alazatos szolgália

Czelleczj Miklos

4. levél

Temlin Balázs levele Batthyány (I.) Ádámnak

Rakicsán, 1645. szeptember 15.

MNL OL P 1314 No 48828.

Alazatos szolgatalamat ayanlom Nagdnak mint keglmes uramnak aldgya megh In Ngodat minden jovaivall. Az Nagod levelet vetem melibül megh ertetem az Nagod parancholatiat; En azert az Ngod parancholatia szerint mindgiart vice szolgál birot Mszombatban ala hivatam es eskütekel egiüt oda mentünk az szegenj megh holt Szemesi Janosnak hazához. Es megh elsöben a hazat Sellerkkel es hellekkel egiüt az Ngd számára foglaltuk, Ezenkívül a haznal levő portekat es marhat akartuk inventalni de nem szükségesnek talaltuk, hanem szegenj szemesi janos megh eltében az minenmő dispositiot es Testamentumot tet, annak az massat ime Nagodnak föl kültem, Ngod abul mindenekre böven megh ertj imar Ngod lasa, Ngod keglmes gratiaia raita, Ugy vagion mégh az testamentumon kívül vagion a haznal alkalmas hazi eszköz, ugi mint üres hordok fa talak es tanjerok, sörtes marha egi aztagh gabona, fel paita szenával rakva, s batam embere, az ki az marhanak gondiat viselj es az haznak, s benne lakik. Ez ellen Zmodis Janos szegenj megh holt kelcz janosnak a vej el iüt es be szalot mind feleségstül a hazba nem tudom kj akaratiabul, esmit akart kj hozni belöle, hanem ngd paranchol en ki üzöm belöle, mert chak mellete vagion, megh holt kelcz Janosnak a haza, aban senki nem lakik, s elakhatik ottis ha akar. Ivanchaveszi haznalis vagion egi tungh méz es kas meh tizenöt. Eltesse In ngodat sok eztendeigh jo egessegen. Datum in Rakitsan 15 7bris Anno 1645

Nagodnk szegenj alazatos szolgália migh ell

Temlin Balazs mpp

5. levél

Temlin Balázs levele Batthyány (I.) Ádámnak

Rakicsán, 1645. november 30.

MNL OL P 1314 No 48829.

Alazatos szolgatalamat ayanlom Nagdnak mint keglmes uramnak aldgya megh In Ngodat minden jovaivall. Nagodnak chiak azt akaram megh irnom, mivel it Mszombatj városban szegenj szemesi Janos Suthák Mihálnak az eötse, az elmúlt eőszel mind feleségstül meghholt, chiak egy gyermeke maradot, aztat sogoranak Bornemissza Mihálnak mind marhastul Testamentumban hagiöt volt, hagi gondgiat viseljen nevelne giemekenek. Ezen Bornemissza Mihalis az el mult napokban megh holt, az szemesi giemekis ma harmadnapia, hagi megh holt, Es az mint ertetem megh elteben sok szep ezüst mivet, es szep portekat s hazi ezközet, mind el horta volt szegenj szemesi Janos hazatul, az utan az batjais Bornemjsza Mathias a mit el vihetet. Ez a marha peniglen nem Bornemisszakat illetj, hanem kelcz Gorios es Czelleci Miklos familiat, ezek mind attiafiak voltanak, szegenj Suthaknak es szemesi Janosnak es ezek közül nemeljek mindgirt akartanak a hazba be szalanj es mégh azon haznal levő es maradot marhaval es portekaval az kit Bornemiszak el nem vitek oztolni. De mint hagi Ngod fundussa en megh tiltatam hagi ki egik ki masik ki harmadik se a hazban be menjen, se semminemő marhaiahoz ne niuljon migh ennekem Ngodtul ezen dologh felöl valjos informatiom nem leszen, mit fogh Ngod parancholnj mind ezikről rendölt emberekis vannak a haznal az kik az marhahoz latnak adigh. Azon szemesi haza Seler fundusson vagion ezenkívül egi egez helt birt Mszombatban Ivanchiaveszen ket egez helt, es egi Sellert, Ferukoczoniks egi Sellert, Bokrachi hegienis a szölonel ottis egi Sellert, mind hagiomantul ezeket megh ugi veszik migh az szegeni Suthaknak holt Aszonjom eö Nagha inferibalta volt, imar Ngodtul varom ezeket a helleket es Selle-reket, Ngod számára parancholjni Ngod foglalanam avagi nem Ngod kglmes jo akaratia. Eltesse In ngodat sok eztendeigh jo egesseben. Datum in Rakitsan ultima dye 9bris 1645

Nagodnak szegeni alazatos szolgália

Temlin Balazs mpp

6. levél

Temlin Balázs levele Batthyány (I.) Ádámnak

Rakicsán, 1646. június 30.

MNL OL P 1314 No 48832.

Alazatos szolgálatomat ajánlom Nagdnak mint keglmes uramnak aldgya megh In Ngodat minden kivansaghyszerintvalo sok jokkal es kedves egessegell. Nagodnakchiak azt akaram megh irnom, az Ngodtul akaram erteni az szegenj megh holt szemesi Janos joszaganakes marhaianak állapotia miben legyén, hogy az utan nagodtul valami nehezteles ne legyen ream hogy Nagodnak megh nem irtam volna, mert ottan mind titkozlasban megyen az dologh ügyvagion a harom Seller motis ide szolsl Ngd szamara, nemis botsatom senkinek az Ngd parancholatia nélkül De az egik szőlőt Bokratsi hegien Czellecezi Miklos foglalta es kapaltatia, a másik szőlőt kúchichi hegien Zitsi Ferencz kelcz Janos arvainak a batyioi kapaltatia, Mszombatj hazba Zmodis Janos Kelcz Janosnak vej szallot, es azon haznal, valami hazi ezköz lábos, marha gabona es zab volt eö niult hoza mindenhez, Ivantsaveszi haznalis volt valami tiz kepe ros aztat penigh Czellecezi Miklos el vitete, az szanto földeketis egi aránt szantiak, s Ngdtul az mint latom semmi dispositiot nem variak most az joszagokert es mas haiert niomakodnak de az mikor betegen es halva feküt, akor senki azok közül felleje sem ment.

(...) Datum in Rackitsan 30 dye Junj Anno 1646

Nagodnak szegenj alazatos szolgália

Temlin Balas

7. levél

Temlin Balázs levele Batthyány (I.) Ádámnak

Rakicsán, 1648. szeptember 1.

MNL OL P 1314 No 48873.

Alazatos szolgálatomat Ajánlom Naghdonak mint kglmes uramnak aldgya megh In Nagdat minden jovaivall. Keglmcs uram Ngnak azt irhatom szegeni Czellecezi Miklos rabsagos állapotia felöl, hogy mikor kezesegre ki jöt volna Kanisarol az Törökök hatak nekj hogi egi holnapra masfel szaz tallert vidgien be sarczaban, de az idő allat szegeni megh kergült volt, az hat hetigh betegesküdot, az penznek szeret nem vehete es Kanisara sem mehete, mind az altal ket izben ket honap akat küldet be sarczaban szaz hatvan tallert; De az cziganj török azt kivanja hogi epen egiszersmind az sarczot adgya ki, es magatis be kivanja de gyermekenek adgia elenk török quarteat mire velni itt (?). Azert ngdull ertetni akaram, ha most mikor töb penzt kiviznek, köllek maganak az penzel egiüt Kanisara be menni avagi nem, mivel vagion mostis kit az utan szerzet szazhusz tallera es ezen kívül imar chiak szaz tizenharom taller restalna, Ez el mult heten ket embertis megh tartoztak es vasban verek Kanisan ezert Annakokaert klmes uram, ha Ngod klmes jo akaratia volna, Ngd iratna szegeni mellet egi levelet az Alaý Beknek, hogi tuszul tenni most prefigalnanak az restantia penznek es sarczának letethire mert ezt Agának előb keresnys köl, az hogi erete senkit ne marasztalnanak mikor lez fizetve, chiak hogi hitelen penzt nem talalni ngod mutasson minden irlgalmatossagot szeginhez. ajanliais ngdnak holtigh valo alazatos szolgálatiat. Eltesse In ngdat sok eztendeigh jo eghessegben. Datum in Rakitsan 1 die 7bris Anno 1648

Ngdnak szegeni alazatos szolgália migh ell

Temlin Balas

8. levél

Temlin Balázs levele Batthyány (I.) Ádámnak

Rakicsán, 1648. szeptember 7.

MNL OL P 1314 No 48874.

Alazatos szolgálatomat áyanlom Nagdnak mint kglmes uramnak aldgya megh In Nagdat minden kivansaghi szereint valo sok jokal es kedves egessegeel. Nagdnak chiak azt akaram megh irnom mivel az Nagod kglmes parancholatia szerint az Ngd masodik levelet az Kanisai Alaj Beknek szolot bizonios emberem által Kanisara be kültem volt, de megh semi valasztot nem adot az Ngd levelere, hanem az pustat megh verete volna, hagi ha azon törökýe vele nem let volna. Nagnak aztis akaram ertesere adnom, hagi az szegeni Czellecz Miklos restalt sarcaert, az utan ismegh egy Tropoczi embert Ngd jobagyat azki most Lipits Marton urammal vagion zalogban Kanisan arestaltak, meljnek vagion imar egi holnapia, hagi az szegeni ember ot vasban nyomorkodik, Nagnak azert mint kglmes uramnak könyörgök ngd talajon ollý modot, hagi valami firman legýen az szegeni embernek szabadulasa, mert In utan Ngd tehet rola. (...)

Datum in Rakitsan 7 die 7bris Anno 1648

Nagodnak szegeni alazatos szolgália

Temlin Balas mpp

9. levél

Temlin Balázs levele Batthyány (I.) Áadámnak

Rakicsán, 1649. február 19.

MNL OL P 1314 No 48885.

Alazatos szolgálatomat Áyanlom Nagdnak mint kglmes uramnak aldgya megh In Nagdat kedves io egessegeel es boldogsagos szerenchekeel. Az Ngd levelet vetem, meliból megh ertetem mit irion Ngd az Muraiszombati szegeni Sutak Mihalj helseghe felől, hagi ngod informalmjam felöle, mitsoda karban legien, es hanj köbelre szanto föld vagion hozza. Azert ngdnak azt irhatom hagi vagion szanto földre Buza, ros es zab ala, valami tizenennyolcz köbelre abbanis sok sovanj föld vagion, Haidina alais vagion valami eöt köbelre valo, az hol minden eztendöben chiak haidina terem, Anekülis még h vagion Suthak Mihalnak Ivancheszi faluban sz Ngod fundusan ket egez helle ket ahöz ket Seller, de az egik megh holt mind feleseghestül a hazais el puztult az masik Seller ide ala Rakitsanhöz szolgál, imar Ngk dispositioian el. Az Muraiszombatj hazis szegeni Suthak uram ideepitet jo es ep haz volt, de mi utan Zmodis Janos eloccupalta es maga kezehez vette igen dülő felben, es mulandoban vagion, mert senki semitem epit raita, Egi jo paitais volt az haz vegiben aztis az el mult eztendöben mind el eget gondviseletlensegh miat. Ezenkívül Suthak Mihalnak feltet marhaiat Zmodis Janos maga hazához vette, ugi búza s ros aztagot, haz Eökret het tehenet, három vassas szekeret, vasas bornat es Eket, huz sertes marhat, s ezüst nemut es mas hazi ezközt fellyt, ruhat otot es fegivert. Hagi igi veghen Ngodtul Czelleczi Miklos uram azon hazat es helt solicialia tudgiuk mas embereketis hagi jobban Czelleczi Miklos uramat, es fiat illeti hagi sem mint Zmodis Janost az Mszombati varosis jól tudgya mert Czelleczi Miklos uram felesegenek az Attia, szegeni Suthak Mihalial egi volt. Eltesse In Ngdat sok eztendeigh jo egessegeben Datum in Rakitsan 19 die Febr Anno 1649

Ngdnak szegeni alazatos szolgália

Temlin Balas

10. levél

Lippich Márton levele Batthyány (I.) Ádámnak

Muraszombat, 1649. augusztus 13.

MNL OL P 1314 No 29397.

Kegielmes uram az minemő nagy insecben es saniarusagban legienek enihani falubeliek nemlieket noha most masok biriak de az Ngod öröket Czelecz Miklos miath, ki hirek nélkül az akarattiock ellen az kezesegeben be iratho öket, most nyavaliások semi utal kanisara nem mernek mennj, mert csak be vetetne öket, ell ad benne ha penigh be nem mennek ell rabilia niolcz falu meliekben Czelecz Miklos ügyezesben atta az Töröknek; kerem enis alazatosan ngodath az szegensegh meleth ökis szegeniek hogy rabsagban vessenek feleseghell, giermekekell köniörgenek, ngod paranczolna megh Czelecz Miklosnak, vagy küldene be sarczat, avagi igazitana ell dolgath, en penigh mindenkor ellenzettem hogy polgar ne lenne kezes erette megis mit ir chak Tropoczi ispania nagnak im szinte küldöm, seregell vannak nalam az szegensegh, sirvan remelődnek hogy irnek nagk nyomorusagok felöl, mert egiebekpenis elegh nyavaliakban vadnak ngk kegielmes resolutioiat varvan; Tarcha es elesse In eő Szent Fölseghe sok esztendeigh ngodat boldogul s szerencsessen Muraiszombatban 13 August 1649

Illustrissime ac Excellentissime Domini vestrae

Martinus Lippich mpp

11. levél

Czellecz János levele Czellecz Miklósnak

Grác, 1629. április 9.

MNL OL E 204. 9. dob. 1629. április 9.

Egregie Domine, Frater mihi observande;
Salutem et servitiorum meorum commendationem.

Miror te mihi nihil scribere, quid et quomodo se res habeat, et qua forte versetur illa sessio? Ego domino Paulo Petheo nunc scripsi ille certo certius negotium peracturus est, imo oretenus hic Græcý multa mecum locutus est de sessione illa. Quare, his literis visis te subito Dobram conferas, ibi erit Domina Magnifica et Dominus Petheö ad festa ista, et acciperes commissionem a domina Magnifica, quam Dominus Paulus Petheö procuraturus est, uti se mihi humanissime hic pollicebatur. Ibidem Murayzombatini provisor spondit se sub iuramento, quod velit tantum avenæ inseminare, quantum 4 cub. tritici et 2 cubuli siliginis valerent; iam videas, et age cum provisor et terram illi ostende; sin minus; vel si tarde iam esset; tum tantum valoris speltarum pete, quantum valerent cubuli supra nominati frumenti. Quæso non negligas quia periculum in mora. Dominus Paulus Petheö tibi ad manus daturus est commissionem Dominæ Magnificæ ad Michaëlem Sutak, quare ut citius habere possis, festines, ne per ignominiam alii possideant sessionem illam. His felicissime vale, et me de omnibus certiozem redde, Datum Græcý Styriae 9 Aprilis Anno 1629

P.S. An domum ædificaveris, vellem scire?

Si non: contende ut eam ædifices citius.

Denique procura tibi 4. bonos boves, multum proderint

Egr(egiae) D(ominationi) V(estrae)

benevolus Frater

Joannes Czellecz mpp